

## TOG‘AY MUROD ASARLARIDA LINGVOKULTUREMALARNING BADIY VA SEMANTIK XUSUSIYATLARI

**Nomozova Adiba Shavkat qizi**

Qarshi shahar 23-maktab o‘qituvchisi

nomozovanomozov@gmail.com

### ANNOTATSIYA

*Maqolada Tog‘ay Murod nasrida lingvokulturemalarning badiiy-estetik va semantik xususiyatlari antropotsentrik hamda lingvokulturologik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot materiali sifatida adibning “Otamdan qolgan dalalar” romani, shuningdek, qissalarida faol qo‘llangan milliy-madaniy mazmunli leksik birliklar, frazeologizmlar, maqol-matallar, urf-odat nomlari, qarindoshlik atamaları, etnografizmlar va ramziy obrazlar tanlandi. Tahlil natijasida yer, dala, ota, ona, ot, polvon, to‘y, duo, oriyat, el-yurt kabi birliklar oddiy nominativ ma‘nodan tashqari xalqning tarixiy xotirasi, axloqiy mezonlari, ijtimoiy tajribasi va emotsional bahosini mujassamlashtiruvchi lingvokulturemalar sifatida namoyon bo‘lishi aniqlandi. Ushbu birliklar personaj xarakterini ochish, milliy ruhni kuchaytirish, voqelikning ijtimoiy-tarixiy qatlamini belgilash va muallif idiositilini yaratishda muhim badiiy vazifa bajaradi.*

**Kalit so‘zlar:** *Tog‘ay Murod, lingvokulturema, lingvokulturologiya, semantika, badiiy matn, milliy-madaniy birlik, antropotsentrik yondashuv, idiositil, xalqona nutq, ramz.*

### ABSTRACT

*The article examines the artistic-aesthetic and semantic features of linguocultural units in the prose of Togay Murad from anthropocentric and linguocultural perspectives. The analysis focuses on culturally marked lexical units, phraseological expressions, proverbs, ethnographic terms, kinship vocabulary and symbolic images found in the novel “Otamdan qolgan dalalar” and the writer’s short prose. The study shows that such units as land, field, father, mother, horse, wrestler, wedding, blessing, honor and homeland function not only as nominative words but also as linguocultural signs embodying historical memory, ethical norms, social experience and emotional evaluation. These units contribute to characterization, strengthen the national spirit of the text, reveal its socio-historical background and shape the writer’s individual style.*

**Keywords:** *Togay Murad, linguocultureme, linguoculturology, semantics, literary text, culturally marked unit, anthropocentric approach, idiositil, folk speech, symbol.*

## KIRISH

XX asr oxiri o'zbek nasrida milliy ruh, xalqona tafakkur va badiiy tilning tabiiy ohangini o'ziga xos tarzda uyg'unlashtirgan ijodkorlardan biri Tog'ay Muroddir. Uning asarlarida "voqea va qahramon taqdiri tasviri bilan bir qatorda xalqning kundalik turmushi, urf-odati, ma'naviy qadriyati, tarixiy xotirasi va dunyoni idrok etish tarzi til orqali badiiy modelga aylantiriladi. Shu bois yozuvchi matnini faqat syujet yoki obrazlar tizimi doirasida emas, balki til va madaniyat munosabati nuqtayi nazaridan ham o'rganish muhimdir. Tog'ay Murod asarlarining badiiy tili emotsional-ekspressivlik, xalqona sintaksis, takror, ohangdorlik va semantik zichlik bilan ajralib turishi ilmiy tadqiqotlarda ham qayd etilgan".[1]

Lingvokulturologiya til birliklarida mujassamlashgan milliy-madaniy ma'no, qadriyat va stereotiplarni o'rganadigan yo'nalish sifatida badiiy matn tahlili uchun samarali nazariy asos yaratadi. Lingvokulturema tushunchasi esa "tilning faqat ma'no bildiruvchi elementi emas, balki muayyan xalqning madaniy tajribasi, assotsiatsiyalari va baholash mezonlarini ham tashuvchi birlikni anglatadi".[2] Bunday "birliklar so'z, ibora, maqol, ramz, ritual nomi, etnografizm yoki matn ichidagi takrorlanuvchi obraz shaklida namoyon bo'lishi mumkin. O'zbek tilshunosligida antropotsentrik paradigma doirasida matnning lingvokulturologik xususiyatlarini o'rganish inson omili, til egasining tajribasi va milliy mentalitetni markazga qo'yishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi".[1]

Tog'ay Murod nasrida lingvokulturemalarni tadqiq etish zarurati, avvalo, adib tilidagi ko'plab birliklar lug'aviy ma'nodan kengroq madaniy semantikaga egaligi bilan belgilanadi. Masalan, "dala" yozuvchi matnida geografik yoki xo'jalik makoni bo'libgina qolmay, mehnat, avlodlar davomiyligi, egalik, mustamlaka, iztirob va Vatan tushunchalarini tutashtiruvchi ko'p qatlamli ramzga aylanadi. "Ot" obrazi ham transport vositasi yoki hayvon nomi doirasidan chiqib, erk, g'urur, mardlik va dasht madaniyatining belgisi sifatida talqin etiladi. Shu xususiyatlar adib ijodini lingvokulturologik yondashuv asosida o'rganishning ilmiy dolzarbligini ko'rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi Tog'ay Murod asarlarida uchraydigan lingvokulturemalarni tematik guruhlariga ajratish, ularning semantik tarkibini ochish hamda badiiy matndagi funksiyalarini aniqlashdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun lingvokulturemalarning nazariy belgilari aniqlanadi; asarlardagi milliy-madaniy birliklar tasniflanadi; ularning kontekstual ma'nosi, ramziy va baholovchi xususiyatlari tahlil qilinadi; lingvokulturemalarning personaj nutqi, muallif pozitsiyasi va idiostilni shakllantirishdagi roli ko'rsatiladi.

## MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot materiali sifatida Tog‘ay Murodning “Otamdan qolgan dalalar” romani va yozuvchining tanlangan qissalaridagi milliy-madaniy mazmunli birliklar olindi. “Otamdan qolgan dalalar”.[3] romanining nashr tarixi va adib ijodidagi o‘rni uning badiiy merosining markaziy namunalardan biri ekanini ko‘rsatadi. Shuningdek, yozuvchining qissalarida xalq maqollari, urf-odat va mentalitetga oid birliklarning faol qo‘llanishi bo‘yicha maxsus tadqiqotlar mavjud.[4]

Tahlilda tavsifiy, kontekstual-semantik, komponent tahlil, lingvokulturologik interpretatsiya va qisman lingvopoetik tahlil metodlaridan foydalanildi. Tavsifiy metod orqali madaniy belgilar birliklar ajratildi va tasniflandi. Kontekstual-semantik tahlil ularning lug‘aviy ma‘nosi bilan matnda yuzaga chiqadigan qo‘shimcha mazmunlarini qiyoslash imkonini berdi. Komponent tahlil yordamida birliklar tarkibidagi “milliylik”, “qadriyat”, “baholash”, “tarixiy xotira”, “ijtimoiy maqom” kabi semalar belgilandi. Lingvokulturologik interpretatsiya esa til birliklarining xalq turmushi, urf-odatlari va mental modeli bilan bog‘liqligini ochishga xizmat qildi.

Materiallarni saralashda bir birlikning matnda ko‘p takrorlanishi asosiy mezon sifatida olinmadi. Chunki lingvokulturemaning qiymati faqat chastota bilan emas, balki kontekstda hosil qilgan madaniy va badiiy yuk bilan ham belgilanadi. Masalan, biror urf-odat nomi asarda bir necha marta qo‘llansa ham, u personajning ijtimoiy maqomi, jamoaviy xotira yoki axloqiy me‘yorni yorituvchi kalit belgi sifatida katta semantik salmoqqa ega bo‘lishi mumkin. Shu sabab tadqiqotda leksik chastotadan ko‘ra semantik markaziylik tamoyiliga ko‘proq e‘tibor qaratildi.

## NATIJALAR

Tahlil Tog‘ay Murod asarlaridagi lingvokulturemalarni bir necha yirik guruhga ajratish mumkinligini ko‘rsatdi: 1) yer va tabiat bilan bog‘liq lingvokulturemalar; 2) qarindoshlik va avlod davomiyligini ifodalovchi birliklar; 3) urf-odat, marosim va xalqona turmushga oid birliklar; 4) mardlik, oriyat va jismoniy kuch konseptlarini ifodalovchi birliklar; 5) xalq donishmandligi va baholashini aks ettiruvchi maqol-frazeologizmlar; 6) tarixiy-ijtimoiy tajriba va mustamlaka xotirasiga bog‘liq madaniy belgilar.

## YER, DALA VA TABIAT LINGVOKULTUREMALARI

Tog‘ay Murod poetikasida “yer” va “dala” markaziy semantik tayanchlardan biridir. Ayniqsa, “Otamdan qolgan dalalar” nomining o‘ziyoq “dala” leksemasini individual mulk yoki dehqonchilik hududi ma‘nosidan kengaytirib, avloddan avlodga o‘tuvchi tarixiy xotira va ma‘naviy meros darajasiga ko‘taradi. “Ota” va “dala” birliklarining birikishi egalikning huquqiy emas, nasliy-ma‘naviy tabiatini

ta'kidlaydi. Dala qahramon hayotining mehnat maydoni, uning iztirobi, g'ururi va Vatan bilan munosabatini birlashtiruvchi lingvokulturologik ramzga aylanadi.

Dala semantikasida ikki qarama-qarshi qatlam ko'zga tashlanadi. Birinchi qatlam — baraka, rizq, mehnat, ona zamin, avlod va tiriklik ma'nolari. Ikkinchisi — majburiy mehnat, tarixiy bosim, egalikning cheklanishi va insonning o'z zaminidan begonalashishi bilan bog'liq ma'nolardir. Shu tariqa "oddiy predmet nomi konfliktli madaniy belgiga aylanadi. Bunday ko'p qatlamlilik adibning metaforik tafakkurida ham ko'rinib, tabiat obrazlari inson ruhiyati va ijtimoiy bahoni ifodalashga xizmat qilishi tadqiqotlarda qayd etilgan".[5]

Tabiat tasviri Tog'ay Murodda dekorativ fon vazifasini bajarmaydi. Shamol, tuproq, osmon, yomg'ir, issiq, chang kabi tabiat birliklari ko'pincha qahramon ruhiy holati bilan parallel qo'llanadi. Natijada tabiat unsurlari madaniy tajriba bilan boyigan emotsional belgilar sifatida namoyon bo'ladi. Qishloq kishisi uchun tuproq va ob-havo hayotiy faoliyatning bevosita sharti bo'lganligi sababli bu birliklarning semantik maydoni shahar madaniyatidagi neytral tabiat tasviriga qaraganda ancha faol va hissiydir.

### **QARINDOSHLIK VA AVLOD DAVOMIYLIGI**

Adib asarlarida "ota", "ona", "bola", "bobo", "el", "urug'" kabi birliklar biologik yoki ijtimoiy munosabatni nomlash bilan cheklanmaydi. Ular xotira, burch, tarbiya, nasl sha'ni va axloqiy mas'uliyatni ifodalovchi lingvokulturemalar sifatida ishlaydi. "Ota" konsepti ayniqsa kuchli: u avloddan qolgan meros, mehnat tajribasi, oilaviy nomus va tarixiy javobgarlikni birlashtiradi. Shuning uchun qahramonning otaga munosabati ko'pincha o'z tarixiga munosabat sifatida ham o'qiladi.

"Ona" konsepti esa mehr va himoya semalari bilan birga ona zamin, ona til va ona yurt kabi keng assotsiativ maydonni faollashtiradi. Bu holat o'zbek tilidagi qarindoshlik terminlarining madaniy semantikasi bilan uyg'un. Qarindoshlik nomlari personajlar o'rtasidagi masofani ko'rsatish, hurmat darajasini belgilash va jamoa ichidagi axloqiy ierarxiyani ifodalashda ham faol. Demak, qarindoshlik leksikasi Tog'ay Murod matnida ijtimoiy etiket va qadriyatlar tizimining til orqali ifodalanishidir.

### **URF-ODAT VA ETNOGRAFIK BIRLIKLARNING BADIY FUNKSIYASI**

To'y, aza, duo, fотиha, mehmon kutish, kurash, ot minish, dasturxon, oqsoqol, mahalla kabi birliklar yozuvchi matnida milliy turmushning aniq belgilarini yuzaga keltiradi. Ularning ahamiyati shundaki, bunday etnografizmlar badiiy voqelikni "mahalliy rang" bilan bezash uchun emas, personajning madaniy identifikatsiyasini ko'rsatish uchun ishlatiladi. Masalan, duo va fотиha birliklari diniy-ritual mazmun

bilan birga kattaga hurmat, ishni ezgu niyat bilan boshlash, jamoaviy rozilik va ma'naviy legitimlik ma'nolarini ham anglatadi.

To'y konsepti esa ijtimoiy birdamlik, obro', saxovat, qarindoshlik tarmog'i va jamoatchilik bahosi bilan bog'liq murakkab semantik maydon hosil qiladi. To'yga munosabat orqali personajning iqtisodiy imkoniyati, jamiyatdagi o'rni va qadriyatlar tizimi ham seziladi. Shu jihatdan marosim leksikasi adib matnida etnografik fakt emas, balki ijtimoiy-semantik marker vazifasini bajaradi.

### **OT, POLVON VA ORIYAT KONSEPTLARI**

Tog'ay Murodning badiiy olamida ot va polvon obrazlari alohida lingvokulturologik yuk tashiydi. Ot o'zbek va umuman turkiy madaniyatda yo'l, tezlik, jangovar ruh, erkinlik va egasining sha'ni bilan bog'liq qadimiy timsoldir. Yozuvchi qissalarida otga munosabat ko'pincha inson xarakterini ochuvchi mezon vazifasini bajaradi: otni tushunish, uni asrash yoki u bilan uyg'unlik qahramonning ichki tabiati bilan bog'lanadi. Shu sabab "ot" leksemasi matnda predmet nomidan ramziy-kulturologik birlikka ko'tariladi.

"Polvon", "kurash", "bel olish", "g'urur", "oriyat" kabi birliklar esa jismoniy kuchdan ko'ra kengroq axloqiy semantikaga ega. Polvonlik faqat g'alaba qozonish qobiliyati emas, halollik, chidam, el oldidagi obro' va mardlikning sinovidir. Shunday kontekstlarda "oriyat" konsepti qahramon xatti-harakatining ichki mezoniga aylanadi. Bu lingvokulturemalar orqali muallif xalqning "odam qanday bo'lishi kerak?" degan axloqiy savolga tarixan shakllangan javobini badiiylashtiradi.

### **MAQOL, IBORA VA XALQONA NUTQNING SEMANTIK ZICHLIGI**

Tog'ay Murod nasrining muhim xususiyatlaridan biri xalq maqollari, matallar, turg'un iboralar va og'zaki nutqqa xos sintaktik qurilmalarning faol ishlatilishidir. Maqollar "matnga tayyor xulosa yoki bezak sifatida kiritilmaydi; ular jamoaviy tajribaning qisqa formulasi sifatida personaj dunyoqarashini belgilaydi. Tog'ay Murod qissalaridagi maqollar milliy tafakkur, mentalitet va urf-odatlarini ifodalovchi muhim lingvokulturologik vosita sifatida maxsus tadqiq qilingan".[6]

Maqol va frazeologizmlarning badiiy ta'siri ularning semantik siqirligi bilan bog'liq. Bir necha so'zdan iborat tayyor birlik butun bir axloqiy vaziyatni, xalqning tajribasini yoki bahosini chaqira oladi. Shu bois adib dialoglarda bunday birliklardan foydalanganda nutq tabiiyligi bilan birga madaniy xotirani ham faollashtiradi. Xalqona iboralar personajlarni bir-biridan ajratish, ularning yosh, ijtimoiy mavqe va hayot tajribasini ko'rsatishda ham muhim stilistik vosita hisoblanadi.

### **SEMANTIK TRANSFORMATSIYA VA MUALLIF IDIOSTILI**

Tog'ay Murod tilida lingvokulturemalar ko'pincha kontekst ta'sirida semantik transformatsiyaga uchraydi. Lug'atda neytral ko'ringan birlik matnda baholovchi

yoki ramziy ma'no kasb etadi. Masalan, “dala” — Vatan va tarix, “ot” — erkinlik va g'urur, “ota” — meros va mas'uliyat, “kurash” — nafaqat sport, balki yashash tarzi va axloqiy qarama-qarshilik, “duo” — ruhiy tayanch va jamoaviy rozilik belgisi sifatida qayta semantizatsiyalanadi. Bunday jarayon badiiy matnning semantik qatlamini chuqurlashtiradi.

Yozuvchi uslubining yana bir belgisi — xalqona ritm va takror. So'z yoki konstruksiyaning qayta kelishi ma'no kuchaytirish, ichki hayajon va og'zaki hikoya ohangini yaratishga xizmat qiladi. Natijada lingvokulturema “faqat leksik birlik sifatida emas, balki intonatsion va kompozitsion markaz sifatida ham ishlaydi. Adibning til birliklarini badiiy-estetik va emotsional-ekspressiv maqsadga mos tanlashi uning individual mahoratini ko'rsatuvchi xususiyat sifatida baholangan”. [7]

### MUHOKAMA

Natijalar shuni ko'rsatadiki, Tog'ay Murod asarlaridagi milliylik alohida “milliy kolorit” unsurlarining yig'indisidan iborat emas. U matnning semantik tashkilida, qahramonlarning dunyoni nomlash va baholash usulida, tabiat va inson munosabatida hamda kundalik predmetlarning ramziy ma'noga aylanishida namoyon bo'ladi. Bu jihat lingvokulturemalarni adib poetikasining periferik emas, markaziy unsurlaridan biri sifatida ko'rishga asos beradi.

Tog'ay Murod asarlaridagi leksik birliklarni antropotsentrik yondashuv asosida o'rgangan tadqiqotlarda ham milliy ruh, qadimiy an'analar, tabiat va inson o'rtasidagi uzviylik, tarixiy dard va xalqona iboralarning semantik ahamiyati ta'kidlangan. Mazkur maqolada esa bu hodisalar lingvokulturema kategoriyasi doirasida umumlashtirilib, ularning bir-biri bilan semantik tizim hosil qilishi ko'rsatildi. Ya'ni alohida so'z yoki iboralar emas, balki ““yer–ota–avlod–mehnat–Vatan”, “ot–erkinlik–g'urur–mardlik”, “to'y–el–obro'–saxovat”, “duo–kattaga hurmat–rozilik–ezgulik” kabi assotsiativ zanjirlar muhimdir”. [8]

Bunday zanjirlar badiiy matnni o'quvchi uchun madaniy jihatdan tanish va hissiy jihatdan ta'sirchan qiladi. O'quvchi til birligini shunchaki lug'aviy ma'noda emas, o'zining ijtimoiy tajribasi va madaniy xotirasi orqali idrok etadi. Shu nuqtayi nazardan lingvokulturema muallif bilan o'quvchi o'rtasidagi yashirin madaniy kod vazifasini bajaradi. Bu kod ayniqsa xalqona so'zlashuv, maqol-matal va marosim nomlarida kuchli namoyon bo'ladi.

Tahlildan yana bir muhim xulosa kelib chiqadi: Tog'ay Murodning milliy semantikasi nostalgik yoki folkloristik tasvir bilangina cheklanmaydi. Adib an'anaviy birliklardan zamonaviy ijtimoiy va tarixiy muammolarni ifodalash uchun foydalanadi. “Yer” va “dala” kabi qadimiy qadriyat belgilarining mustamlakachilik, mulk, mehnat va inson qadr-qimmatini bilan to'qnashuvi bunga misoldir. Shunday

qilib, lingvokulturema yozuvchi matnida o'tmishni saqlovchi statik belgi emas, balki tarixiy jarayonni baholashga xizmat qiluvchi faol semantik vositaga aylanadi.

Metaforik ko'chimlar ham bu jarayonni kuchaytiradi. Tog'ay Murod romanlaridagi metaforalar obraz yaratish, ruhiy holatni kuchaytirish, ijtimoiy baho berish va muallif idiositilini namoyon etishda xizmat qilishi qayd etilgan. Lingvokulturologik "nuqtayi nazardan esa metafora madaniy tajribaning bir sohasini ikkinchi soha orqali anglatish imkonini beradi. Tabiat va inson, yer va tan, ot va erk, dala va taqdir o'rtasidagi semantik yaqinliklar shunday mexanizm asosida yuzaga keladi".[9]

Shuningdek, adib tilining kuchi uning dialektal va xalqona birliklardan foydalanishida ham ko'rinadi. Bunday birliklar matnni standart adabiy til me'yoridan "chetlashgan" holatga keltirish uchun emas, balki personaj va makonning autentikligini ta'minlash uchun qo'llanadi. Ular qahramonning qaysi muhitga mansubligi, qanday hayotiy tajribaga ega ekani va voqelikni qaysi madaniy mezonlar bilan baholashini ko'rsatadi. Shu sabab dialektizm va xalqona birliklarni ham lingvokulturologik axborot tashuvchi vositalar sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Shu jihatdan Tog'ay Murod matnlaridagi semantik jarayonni "madaniy ma'noning badiiy individuallashuvi" sifatida tavsiflash mumkin. Yozuvchi tayyor milliy belgini o'zgartirmasdan ko'chirmaydi; uni qahramonning ruhiy holati, konflikt va muallif ohangi bilan qayta ma'nolantiradi. Natijada o'quvchi tanish birlikni yangicha kontekstda idrok etadi. Bu xususiyat adib tilining ta'sirchanligini ham izohlaydi: matn o'quvchi uchun bir vaqtning o'zida tanish va yangi bo'lib tuyuladi. Tanishlik madaniy koddan, yangilik esa individual badiiy kombinatsiyadan kelib chiqadi. Shu sabab Tog'ay Murod asarlaridagi lingvokulturemalarni o'rganish nafaqat milliy koloritni tavsiflash, balki yozuvchining semantik ijodkorligi va badiiy tafakkur mexanizmini ochish uchun ham muhimdir.

Lingvokulturemalarning semantik tuzilishini uch qatlamli model asosida izohlash mumkin. Birinchi qatlam — denotativ ma'no, ya'ni so'zning bevosita lug'aviy mazmuni. Ikkinchi qatlam — madaniy-konnotativ ma'no bo'lib, xalqning urf-odati, qadriyati, tarixiy tajribasi va stereotiplari bilan bog'liq assotsiatsiyalarni qamrab oladi. Uchinchi qatlam — individual-mualliflik ma'nosi; bunda yozuvchi umumxalq tilida mavjud birlikni muayyan syujet va obraz tizimi ichida yangi badiiy vazifa bilan yuklaydi. Tog'ay Murod ijodining o'ziga xosligi shundaki, bu uch qatlam ko'pincha bir birlik doirasida bir vaqtda ishlaydi. Masalan, "yer" bir tomondan tuproq yoki hududni bildiradi, ikkinchi tomondan rizq, nasl, Vatan va qadr tushunchalarini uyg'otadi, uchinchi tomondan esa muayyan qahramon taqdiri va tarixiy bosim bilan bog'lanib, individual poetik belgi darajasiga ko'tariladi.

Lingvokulturemalarning badiiy funksiyalarini umumlashtirganda, ularning kamida to‘rt asosiy vazifasi ko‘zga tashlanadi. Birinchidan, nominativ-madaniy vazifa: birlik voqelikdagi predmet yoki hodisani nomlash bilan birga, shu predmetga xalq tomonidan yuklangan qadriyatni ham faollashtiradi. Ikkinchidan, xarakterologik vazifa: personajning qaysi so‘z, murojaat shakli, maqol yoki iborani tanlashi uning yoshi, dunyoqarashi, ijtimoiy tajribasi va jamoaga munosabatini ko‘rsatadi. Uchinchidan, emotsional-baholovchi vazifa: oriyat, duo, el, ota, yer kabi birliklar orqali matnda ijobiy yoki salbiy baho ochiq izohsiz ham sezdiriladi. To‘rtinchidan, kompozitsion-ramziy vazifa: ayrim lingvokulturemalar asar davomida qayta-qayta paydo bo‘lib, turli epizodlarni yagona g‘oyaviy markazga bog‘laydi. “Dala” va “ot” singari obrazlarning semantik salmog‘i aynan shunday takroriy faollik orqali ortadi.

## XULOSA

Tog‘ay Murod asarlarida lingvokulturemalar badiiy matnning milliy-madaniy qatlamini shakllantiruvchi asosiy vositalardan biridir. Ular orqali xalqning turmush tarzi, tarixiy xotirasi, axloqiy me‘yorlari, ijtimoiy munosabatlari va emotsional baholash tizimi ifodalanadi. Tadqiqot natijasida yer va tabiat, qarindoshlik, urf-odat, mardlik-oriyat, xalq donishmandligi hamda tarixiy-ijtimoiy tajribaga oid birliklar adib ijodidagi yetakchi lingvokulturemik guruhlarni tashkil etishi aniqlandi.

“Dala”, “yer”, “ota”, “ona”, “ot”, “polvon”, “kurash”, “to‘y”, “duo”, “el-yurt”, “oriyat” singari birliklar kontekstda lug‘aviy ma‘nodan kengayib, ramziy va baholovchi semalarga ega bo‘ladi. Ularning badiiy vazifasi personaj xarakterini ochish, milliy ruhni kuchaytirish, tarixiy-ijtimoiy muhitni belgilash, muallifning g‘oyaviy pozitsiyasini ifodalash va matnning emotsional ta‘sirini oshirishda ko‘rinadi.

Shunday qilib, Tog‘ay Murod poetikasida lingvokulturema til va madaniyatning tutashuv nuqtasi bo‘lib, yozuvchi idiostilining eng muhim belgilaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Kelgusida adib asarlaridagi lingvokulturemalarni korpus asosida chastotali tahlil qilish, ularni boshqa o‘zbek adiblari matni bilan qiyoslash hamda tarjimalarda milliy-madaniy semantikaning qay darajada saqlanishini o‘rganish mazkur yo‘nalishning istiqbolli vazifalaridan hisoblanadi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alefirenko N.F. Lingvokulturologiya: tsennostno-smyslovoe prostranstvo yazyka. – Moskva: Flinta; Nauka, 2010.
2. Allayorov T.R. Tog‘ay Murod asarlarining badiiy til xususiyatlari // Fan va jamiyat. – 2024. – № 4-1. – B. 56–57.

3. Kobilov N.O'. Maqollarning lingvokulturologik xususiyatlari (Tog'ay Murod qissalari misolida) // Ustozlar uchun. – 2025. – B. 608–611. DOI: 10.71337/inlibrary.uz.ustozlar.112591.
4. Kabuljonova G.K. Tog'ay Murod romanlarida metafora // Qo'qon universiteti xabarnomasi. – 2026. – 18(B). – B. 56–58. DOI: 10.54613/ku.v18iB.1673.
5. Niyozmetov B. Tog'ay Murod asarlarida qo'llanilgan leksik birliklarning ma'no tahlilini antroposentrik yondashuv asosida o'rganish // Tadqiqotlar. – 2025. – B. 230–236. DOI: 10.71337/inlibrary.uz.tadqiqotlar.95972.
6. Xudoyberganova D. Matnning antropotsentrik tadqiqi. – Toshkent: Fan, 2013. – 136 b.
7. Murod T. Otamdan qolgan dalalar. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 360 b.
8. Murod T. Tanlangan asarlar. 1-jild. – Toshkent: Sharq, 2008.
9. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildli. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.
10. O'zbek xalq maqollari. 2 jildli. – Toshkent, 1987.
11. Turniyozov N. Matn lingvistikasi. – Samarqand, 2004.